

ליום המעונן, שאם כן היאך אמרו¹⁴ שבחמש [חמה] במזרח ובשבע חמה במערב, דהא גבי חמץ אמרי' דמשום יום המעונן אסרו שעה חמישית. והטעם שאין יום המנוגן ברוב הימים ואין חוששין לו לקיים עדותן בכך.

יב, כ. [לאביי אליבא דר"מ דאמר אין אדם טועה ולא כלום ניכול כולה שית]¹. כתבו רבותינו שבתוספות², לאו דוקא כולי שית שהרי צריך לפרוש³ לכל הפחות בסוף שש קדם שיכנס בחיובא דאוריית'. נראה שהם סבורים שמה שאמרו על 'שעה ששית שהיא מדבריהם זהו על תחלת השעה, אבל ודאי דין תורה הוא ליתחיל האסור בשעה ששית כי היכי דלא ליגע באיסורא דאורייתא. ורצונם לומר, שאחר שאסרה התורה את החמץ מתחלת שבע שעות צריך הוא שיהיה מבוער כשתחיל שעה שביעית⁴. וכבר כתבנו למעלה⁵ שאין לומר כן אלא בשבעת הימים מפני שאמרה תורה שבעת ימים שאור לא ימצא, אבל ארבע עשר שנתרבה מיום הראשון תשביתו שאור מבתים לביעור נתרבה, שיעשה הביעור באותו תוספת, ויש במשמע שיעשה בתחלתו, שמיד הוא מצווה להשבית ואין לו לאחור. והינו דקס"ד השת' דמשום דטעו אינשי הוא דלא אכיל בשית, וכשאמרו שאין אדם טועה ולא כלום הוקשה להם דניכול כוליה שית. ומה שדחקו בתוספות דלאו דוקא כולי שית אינו מחזור, שהרי אמרו ולהך לישנא דאמרת אדם טועה משהו ניכול עד סוף שית, הרי ודאי שבתחלה בדקדוק אמרו השעה כלה, ולא שיהא צריך לפרוש בסומה⁷.

והרב מורי נ"ר הוא סבור כמו כן כדעת רבותי' שבתוספות שצריך לבער מן התורה קדם שיתחיל שעה השביעית⁸, ומה שאמרו כאן ניכול כולי שית זוא מפרש שאחר שאינו טועה כלום אין לו אלא שיהא החמץ מבוער קדם שיתחיל שביעית ואם אכלו יצא, שהרי בשעת התרו הוא ורשאי הוא לאכל או לבער. ואינו מחזור, שאם מצות ביעורו מן התורה היא בשעת ששית ודאי אין לו לאכול כל אותה השעה, שבשעה שהוא מצווה להשביתו אינו רשאי לאכלו⁹. שכבר אמרנו שהשביתה שאמרה תורה אין במשמע אכילה¹⁰, והו' (דבק)

עדותם בטלה. וזוהי כיוכח שכשאינם מדקדקים בהנץ טועים ויכולים לחשוב שטעה ב' (או תחילת ג') היא לפני הנץ, ושעה א' לאחר הנץ. (ואין צורך במה שהגיה שם בזהב שבא אות נ'). 16 ע"י בחי' גור אר"י לדף י"א ב' סד"ה שזה, שכ"כ.

1 וכתה"י מחוק. 2 ר' ד"ה ניכול. 3 בתוס': דהא צריך לשרוף תוך שש. וי"א שזהו כשיטת רש"י להלן סד"ה אימתי. והנכון שריפה שכתבו התוס' לאו דוקא. 4 לשון זו בתוס' שנג' ובתוס' חכמי אנגליה. 5 אבל בתוס' לעיל ד' ב' ד"ה מדאורייתא נקטו שיעשה דתשביתו מתחיל משש שעות ולמעלה. 6 ד' ב' ד"ה אמר, ר' ב' ד"ה גזירה. 7 בקובץ שעורים כיוון לקושיא זו. 8 כ"ה בלקוטות הרמב"ן לעיל ד' ב', עי"ש מ"ש בישוב שיטת רש"י. 9 הרמב"ן בעצמו כתב סברא זו במלחמות סי' תרח"ץ (דף ג' א' בדפי הרי"ף), עי"ש שכתב שאין לך בתורה דבר שצריך השבתה ומותר באכילה. ודבריו, איפוא, קשים אהדרי. ונראה שכן הוא שיעור הדברים לדעת הרמב"ן. לדעת ז"ל עשה דתשביתו נוהג לפני שש, והיינו שמפרש קרא דאד ביום הראשון וכו', שיהיה החמץ מושבת בחצות (עי' בהערת הגראז"מ ז"ל ללקוטות הרמב"ן שם אות א', ובחי' הרי"ן ד' ב' ד"ה דמדאורייתא), ומדבריו בלקוטות שם מתבאר שלאחר חצות השבתה בשריפה לר"י, כשיטת התוס' בזה, הרי שסובר שמצות ההשבתה היא בין לפני חצות ובין לאחר חצות. (ולאחר חצות למד ר"י מנותר ימצותו בשריפה. ועי' בפני' ה' ב' ד"ה ש"מ). ומ"מ צ"ל שגדר המצוה בלפני חצות שונה מזה שלאחר חצות. שלפני חצות ההשבתה היא בתורת הכשר שלא יישאר חמץ לאחר שש. ונראה שטעם זה כתב הרמב"ן במלחמות שם על השבתה שלאחר שש: שאין לך בתורה דבר שצריך השבתה ומותר באכילה. והיינו שכיון שאמרה תורה להשבית החמץ לפני חצות יש בכלל זה איסור אכילה בזמן שהחמץ צריך להיות כבר מושבת. אבל כשהוא עוסק במצוח

[דבר] פשוט מפורש במה שאמרו למעלה¹¹, הוא עצמו מחזר עליו לשורפו מיכל קא אכיל מיניה(ו), הרי שמחזר לשורפו הוא מעיד עליו שהוא אסור עד שאין לגזור בו דלמ' אתי למיכל מיניה, ואם אתה אומ' שבשעה שהוא שורפו איפשר לו לאכול ממנו אכתי אית לן למיגזר דילמ' אתי למיכל מיניה. ל"ש.

[אימתי שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר. פרש"י¹² ז"ל]¹ יצת ביעורו שעת איסורו, שמשבע ולמעלה השבתתו בכל דבר. והכא הכי מקשינו, וכיון דכי מטי שעה שביעית תהיה השבתתו בכל דבר למה הוא צריך שעה ללקט בה עצים כדי לקיים בו מצות שריפה בששית.

ואין זה נכון, שהרי אם ישהה אותו עד שעה שביעית יעבור עליו על מצות השבתה¹³. אלא שייש לומר שאינו עובר לפי מה שאמרנו אנו¹⁴ שמתחלת שבעה הוא מצוה לבער מן התורה¹⁵, שיום ארבעה עשר לביעור חמץ הוא מתרבה אלא שמ"מ חכמים האריכו לו את הדרך כדי שלא יגע באסורא דאורית' ולא נתנו רשות להמתין עד שעה שביעית. ועוד אינו בדין שקדם שעת אסורו יהא טעון שריפה שהרי מדין תורה מותר הוא, שבשעת השית אין בה איסור מן התורה כלל (ומכיל) [ומיכל] קא אכיל ליה¹⁶, ומפרר וזורה לרוח גפיק ביה, והרי היא כשעה רביעית וחמישית שהודה בה הרב ז"ל¹⁷. וכן בדין, שהרי הוא מבטלו בדבורו היאך לא יבטלנו במעשה¹⁸. ועוד דהא ר' יהודה גמר לה לשריפה דחמץ מותר ששריפתו אחר אסורו¹⁹. ועוד שהרי אמרו למעלה²⁰ ומצינו הבערה שהיא אב מלאכה

הביעור לפני חצות מבערו בכל דבר ואפילו באכילה. וקושיה רבינו עליו בנויה על ההנחה שהשבתה שאמרה תורה אין במשמעה אכילה, וכמ"ש החוס' לקמן כ"ח ב' ד"ה רבי, שתשבייתו משמע שלא כדרך אכילה. והרמב"ן אינו סובר כן. 10 עי' מ"ש רבינו לעיל ד' ב' ד"ה כנא לן, ז' א' ד"ה דאמר. 11 י"א א'. 12 בד"ה שלא. 13 וכ"ה בחי' הר"ן ד"ה אימתי. 14 בדבור הקודם, ור' ציון⁶. 15 ואע"פ שלדעת רש"י הלאוין של ב"י יב"י נוהגים מו' שעות ולמעלה (כמ"ש בחי' ריש סי' תמ"ג), היינו דוקא כשאין עוסקים במצות השבתה. ועי' בתוס' שנג' לקמן כ"ט ב' ד"ה רב אשי שהוכיח מפירש"י כאן שהמשהה חמץ על מנת לבערו אינו עובר עליו. ועי' בתוס' ר"פ לעיל ד' ב' ד"ה וכתב. ועי' בדברי רבינו לקמן כ"ט ב' ד"ה דכולי ע"למא. 16 וכ"ה בתוס' שנג' וש"א. 17 וכ"כ הרא"ש בפ"ב סוף סי' ג' שאף רש"י מודה בשעה חמישית שמבערו בכל דבר. וכתב בב"י א"ח סי' תמ"ה שדקדק כן מ"ש רש"י כאן: שלא בשעת ביעור, בתחילת שש וכל שש. ולא פירש קודם ז', משמע שרק בשעה ו' השבתתו בשריפה. ובטור שם דייק לה ממה שכ' רש"י לקמן כ"ז ב' ד"ה שאם לא מצא עצים, שלר' יהודה היוצא בשיירא צריך לשרוף, הרי שאפילו זמן רב לפני שעה ז' השבתתו בשריפה. ועי' מ"ש שם בקרבן נתנאל אות ח'. [ויש להעיר על כ"ש בק"נ שם: וזה שיליף ר"י מנותר היינו זמן ביעור חמץ מדרבנן דילפינן מאיסור נותר. ט"מ שמע שהילפותא מנותר אסמכתא בעלמא היא, ומדברי ד' עקיבא לעיל ה' סע"א מתבאר שלימוד גמור הוא מן התורה, ועי' בתוס' שנג' רד"ה אימתי, ובמקור חיים סי' תמ"ה אות ג' ד"ה והנה]. ובישוב שיטת רש"י עי' מ"ש בחזון איש למסכתין סי' כ"ד לדף כ"ז ב' אות ח'. 15 עי' מ"ש בזה בפנ"י לדף כ"ז ב' ד"ה יהא. ונר' ליישב: עי' בשו"ת חתם סופר א"ח סי' ק"ד שחמץ לר"י וכל הנשרפין דינן שיעשו עפר או אפר, ושריפה לאו דוקא אלא כל שהחומר נרקב ומתמקק וכלה מן העולם נעשית מצותו. והנה גדר השבתה — ביטול הוא, שעי' הביטול מתשיבה התורה את החמץ כעפר לגבי דיני חמץ בפסח, ולפיכך י"ל שהביטול כמוהו כשריפה, ועדיף הוא מצד הדין ממפרר וזורה לרוח ומטיל לים שעצם פירורי הלחם עדיין קיימים בעולם. וצ"ל שבפעולת הפירור אין משום ביטול דממילא, שכשמבער בידיים אינו יתכוון להשבתה במחשבה. 19 וכ"ה בתוס' וש"א. ועי' באור שמח הל' חו"מ פ"ג הי"א. כ"ש שם בדעת רש"י שמצות השבתת חמץ היא לפני זמן האיסור, קשה ממה שפרש רש"י

ואוקימ' כר' יהודה, והינו בשעת איסורו משכנס יום טוב הראשון דהוה ליה כתחלת שבע, הרי שבזמן אסורו הוא שאמרו שביעורו בשריפה²¹. ועוד אמרו בפ' כל שעה²² עבר זמנו אסור בהנאתו ולא יסיק בו תנור וכיריים, ואוקימ' ²³ לר' יהודה דאמ' אין ביעור חמץ אלא שריפה, וקת' עבר זמנו²⁴. ואיכא לדחויי דהא אמרי' התם דעבר זמנו לשעות דרבנן נצרכה²⁵. וכן קשה מה שמנו (בתרומה) [בתמורה]²⁶ עם הגשפין חמץ בפסח, ואם כפי' זה אין חמץ גשרף בפסח אלא בערב הפסח²⁷.

ורבנו יעקב ז"ל²⁸ פירש ששעת ביעורו היא השעה הששית שאדם מצווה לבערו, אבל (ממש) [משש] ולמעלה אינו נקרא שעת ביעורו שכבר עברה מצוות ביעורו. וכן בדין שבשעת אסורו יהא בשריפה ובשעת התרו יהא השבתתו בכל דבר. ועכשו הקשו יפה, למה הוא צריך שעה אחת ללקט עצים כיון שבשעה ששית השבתתו [ב]כל דבר. ושעה ששית אע"פ שהיא שעת איסור מדרבנן כשעה שביעית, לא החמירו בה כשעת שביעית לענין שריפה, שהרי תקנוה לבער בה את החמץ והיא עיקר שעת הביעור, והרי אמ' ר' יהודה שבשעת ביעורו השבתתו בכל דבר. ואע"ג דקתני²⁹ ושורפין בתחלת שש, לאו דוקא ושורפין אלא כאלו אמ' מבערין³⁰, מידי דהוה שורפין בתחלת שש דקאמ' ר' מאיר, ואע"ג דלא אשכחן מאן דאמ' דסבירא ליה לר' מאיר אין ביעור חמץ אלא שריפה.

והרב בעל המאור ז"ל³¹ כתב דשעה ששית בשריפה הוא לדעת ר' יהודה כדקת' ושורפין בתחלת שש, ור' מאיר נמי הכי סבירא ליה מדקתני ושורפין בתחלת שש, ושעת ביעורו דקאמרי' שהשבתתו בכל דבר הינו שעה חמישית³². ואין זה מחזור, וכבר כתבנו למעלה³³ שלא אמרו בירוש' כן, והרי [בתלמוד] ³⁴ (של זו) [שלנו]...³⁵ כיון דלאו זמן איסוריה ולאו זמן [ביעוריה]³⁴ על ארבע וחמש³⁶.

כאן בקושיה רבינא, וכמ"ש רבינו, ועי' הע' 15. 20 ה' סע"א. 21 וכ"ה בשאגת ארי' סי' ע"ז ד"ה ובאמת, ועי' מ"ש בזה בפנ"י ה' ב' ד"ה ש"מ מדר"ע. וההשלמה והמאירי נקטו בדעת רש"י דר' עקיבא עדיפא מדר' יהודה, שלר' עקיבא אפילו לאחר ביעורו מצותו בשריפה. ועי' באור זרוע הלכות פסחים סי' רמ"ד, דף ג"ו ע"ב. 22 לקמן כ"א א'. 23 שם בעמ' ב'. 24 וכ"ה הראב"ד בהשגותיו על המאור כאן, ושאר'. 25 וכן תימצו ההשלמה, המכתם והמאירי. 26 דף ל"ג ב'. 27 וכ"ה בתוס' שנג' ועוד. ובמכתם כתב: „ולא קשיא, דכיון דאיסורו משום פסח קורוהו חמץ בפסח, ולעולם קודם זמן איסורו. אי נמי יש לומר דכל זמן שיש לו עצים הוא מצותו בשריפה אפילו לאחר זמן איסורו, אבל לא לעכב אם אין לו." ועי' בתו"ש חלק י"ב מילואים עמ' ר"ד. 28 מובא בתוס' ד"ה אימתי ובשא"ר, ועי' בס' הישר סי' רנ"ה בד' ווינה, סי' של"ט בהוצ' ירושלים. 29 לעיל י"א ב'. 30 בזה שולל רבינו פידוש ריב"א המובא בתוס' ר"פ סד"ה אימתי ובהגהות הר"פ לסמ"ק אות ל"ח, עי"ש שכתב שבשש שורפין מדרבנן, דקתני ושורפין בתחילת שש. ולפירוש הריב"א צ"ל שמה שאמר ר"י: אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר, היינו מדין תורה. והוא דוחק. ועי' בהע' 32. 31 כאן. 32 וכ"כ בהשלמה ובמאירי בשם ר"ת שבשעה חמישית השבתתו בכל דבר, ושעה שישית כשעה שביעית. וכפי הנראה כתבו כן בכדי ליישב מה שנוי במשנה: ושורפין בתחילת שש. והכמים החמירו בשעה ו' כשעה ז', וכשיטת ריב"א שבציון 30. אבל בתוס' כתבו בשם ר"ת ששעת ביעורו היא שעה ו'. וכן בטור א"ח סי' תמ"ה אחר שהביא פי' ר"ת כתב: „ולפי"ז אפילו לר' יהודה א"צ לשורפו שרוב העולם מבערין קודם סוף שש". הרי שדרך בדרך רבינו. 33 ו' ב' ד"ה ר' יהודה. 34 בכתה"י מחוק, וכן ניכר מרישומי האותיות. 35 המקום חלק, ונר' שצ"ל: אמרו. עי' לעיל ו' ב'. 36 עי' בדברי רבינו לעיל ו' ב' רד"ה ר' יהודה.